

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В СТРУКТУРІ ПСИХОЛОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ: АНАЛІЗ СТАТЕВИХ ВІДМІННОСТЕЙ

Анна Зінченко

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9
zinchenko_2006@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-5291-4088>

Яна Русенкевич

аспірантка кафедри соціальної психології

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9
allaayza69@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6940-5361>

Анотація

Стаття присвячена аналізу ціннісних орієнтацій української молоді, що є структурним компонентом психологічних стратегій життєдіяльності особистості. Стратегія життєдіяльності визначається як цілісна, динамічна система, що включає часову перспективу, суб'єктивну базу цінностей, смислів, переконань, ставлень особистості до себе, до світу, соціуму, згідно яких будуються та реалізуються цілі й плани, долаються протиріччя та перешкоди, оцінюються результати. Сензитивним етапом для утворення ціннісних орієнтацій як стійких елементів життєвої перспективи визнано старший юнацький вік. *Результати.* В системі ціннісних орієнтацій студентської молоді перші три позиції у хлопців займають цінності «щасливе сімейне життя», «здоров'я» та «свобода, як незалежність у вчинках та діях». У дівчат у рейтингу цінностей очолюють «любов», «щасливе сімейне життя» та «здоров'я». Проте, саме ці потреби та цінності виявились фрустрованими, оскільки їх бажаність перевищує можливість доступності як у хлопців, так і у дівчат, що спричиняє внутрішні конфлікти. Протилежна тенденція спостерігається у групі цінностей, що посіли останні місця у рейтингу: «активне діяльне життя», «краса природи та мистецтва», які є доступними, але не бажаними сферами також для представників обох статей. Ця тенденція створює умови появи внутрішнього вакууму, порожнечі, спустошеності. Було виявлено, що досліджувані студенти (незалежно від статі) з високим рівнем неузгодженості у ціннісно-смісловій сфері більш песимістично споглядають у майбутнє, ніж ті, у яких узгодженість між цінностями та досягненнями більш збалансована. В цілому, ціннісні орієнтації у пізньому юнацькому віці ще залишаються недостатньо сформованими, причому у хлопців ця особливість виражена дещо більше, ніж у дівчат. Розробка та впровадження стратегій психологічної допомоги, спрямованої на підвищення рівня узгодженості обраних цінностей із досягненнями особистості у відповідній сфері є перспективним напрямком продовження роботи. Також, подальшого вивчення потребує пошук особистісних детермінант дисбалансу у ціннісно-смісловій сфері юнаків та юнок.

Ключові слова: молодь пізнього юнацького віку, психологічні стратегії життєдіяльності особистості, ціннісні орієнтації, цінності, доступності, внутрішній конфлікт, внутрішній вакуум.

Вступ

Ціннісні орієнтації, будучи одним із найважливіших елементів структури особистості, є системоутворюючим компонентом для побудови особистістю життєвих стратегій, які визначають не лише якість сьогодення людини, а й прокладають увесь життєвий шлях особистості. Світові події, війна в Україні, швидкий розвиток штучного інтелекту демонструють стрімкі перетворення, що, безумовно, змінюють масову та особистісну свідомість. У реаліях сьогодення активізація процесів усвідомлення молоддю власних стратегій життєдіяльності стає життєстверджуючим завданням, вирішення якого задає можливості особистості відчувати себе творцем свого життя. Часи війни показують, що не лише свого, а й країни в цілому.

Проблематика психологічних стратегій особистості як суб'єкта життєдіяльності розглядається у психології доволі різнопланово. Водночас огляд напрацювань зарубіжних (А. Адлер, Е. Берн, Е. Еріксон, Ж. Піаже, В. Франкл, Е. Фромм, К.Г. Юнг та ін.) та сучасних українських (Титаренко 2007; Сохань, 2010; Мілютіна, 2012; Помиткіна, 2014; Гріньова, 2018 й ін.) науковців дозволяє оцінити метапогляд на даний феномен як на план життєвої перспективи, що регулює розгортання життєвого шляху людини в задоволенні потреб у відповідності до ціннісних орієнтирів. У структурі стратегій життєдіяльності особистості, проміж інших, майже завжди фігурують часовий вимір життєвого шляху та ціннісно-смісловий, кожний з яких набуває свого деталізованого ракурсу в залежності від авторського погляду.

У попередніх наших публікаціях (Русенкевич, Зінченко, 2023) ми вже відмічали, що ядром стратегії життєдіяльності людини виступають її цінності, смисли, переконання. Саме вони визначають вектор спрямованості активності людини у вибудові життєвого шляху. У цій публікації наша увага буде приділена цінностям та ціннісним орієнтаціям особистості у пізньому юнацькому віці.

Варто відмітити, що ми розділяємо позицію тих науковців, які розрізняють поняття «цінність» та «ціннісна орієнтація». *Цінності* є утворенням самосвідомості, що пов'язані зі сферою потреб особистості, її мотивами, переживаннями. На думку М. Боришевського, цінності відбивають ставлення суб'єкта до матеріальної та духовної спадщини людської діяльності. Л. Долинська та Н. Максимчук цінності розглядають як форму відношень між суб'єктом та об'єктом, коли суб'єкт свідомо визнає ціннісні якості об'єкта. Цінності виступають орієнтирами формування світогляду людини, її духовного світу (Матяж, Березянська, 2013). Будучи репрезентовані у свідомості людини згідно сфери її потреб, вони стають регулятором самоактивності (Долинська, Максимчук, 2008).

Ціннісні орієнтації – більш складне утворення, що «вбирає в себе рівні та форми взаємодії суспільного і індивідуального в особистості, специфічні форми усвідомлення особистістю оточуючого світу, свого минулого, теперішнього й майбутнього, а також сутності свого власного «Я»» (Долинська, Максимчук, 2008: 14). Вони формуються в ході соціалізації особистості внаслідок проникнення суспільної інформації в її індивідуально-психологічний світ (Матяж, Березянська, 2013).

Науковці, досліджуючи життєві стратегії, вказують, що потреба у їх визначенні, корекції чи зміні, актуалізується у кризові періоди життя людини (Романюк, 2004; Ручка, 2011; Мілютіна, 2012; Помиткіна, 2014). Одним з таких періодів є пізній юнацький вік (з 18 до 25 років), коли професійне та особистісне самовизначення кристалізується та/або піддається критичному переосмисленню, що неминуче зачіпає екзистенціальні питання формування образу «Я» у майбутньому й шляхів його реалізації. Пізня юність характеризується завершенням попереднього самовизначення та переходом до самореалізації. Тому саме цей вік є сензитивним для утворення ціннісної орієнтації як стійкого елемента життєвої перспективи (Долинська, Максимчук, 2008).

За нашим припущенням, стратегії життєдіяльності у пізньому юнацькому віці не в останню чергу формуються під впливом гендерного чинника. Під гендерними особливостями стратегій життєдіяльності ми розуміємо специфічні уявлення, цінності, моделі поведінки, активність особистості у вибудові та реалізації образу свого майбутнього, планів на життя, що зумовлені з одного боку особистими уявленнями людини про себе, свою роль у різних сферах життя (сімейній, громадській, професійній), а з іншого – соціально-культурними гендерними стереотипами та нормами. Одним з операційних показників особливостей формування стратегій життєдіяльності у пізньому юнацькому віці ми обрали ціннісні орієнтації, що мають спонукальну силу у реалізації життєвих цілей та планів хлопців та дівчат, прагнучи виявити схожості та відмінності за статевою ознакою.

Отже, стаття представляє результати дослідження ціннісних орієнтацій, цінностей і досягнень юнаків та юнок. На нашу думку, саме їх узгодженість визначає спрямованість й активність особистості у побудові ефективних стратегій життєдіяльності. Оскільки індивідуальна життєтворчість кожного українця сьогодні визначає майбутнє країни на рівні виживання, збереження нації, постановка цих питань є вельми актуальною. Водночас, означений аспект питання є маловивченим у науковому просторі, що й спонукало нас визначити мету та завдання цього етапу дослідження.

Метою статті є висвітлення результатів емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій та рівня співвідношення цінності та доступності у різних сферах життя українських юнаків та дівчат. **Завдання** дослідження: 1) здійснити оцінку ціннісних орієнтацій студентської молоді; 2) виявити наявність дисбалансу між цінностями та доступністю у різних життєвих сферах особистості; 3) зробити статевої порівняльний аналіз отриманих результатів.

Методи дослідження

У дослідженні здійснено теоретичний аналіз наукових джерел, використано емпіричні та статистичні методи.

Зокрема, застосовано методика «Рівень співвідношення цінності та доступності в різних життєвих сферах» О. Фанталової (у модифікації Субашкевич, 2015) та проєктивний тест егоцентричних асоціацій, побудований за принципом методики «Незавершені речення» (Атаманчук, 2017). Аналіз результатів відбувався шляхом систематизації та диференціації отриманих даних. Статистична обробка виконана за допомогою t-критерію Ст'юдента.

Методика «Рівень співвідношення цінності та доступності в різних життєвих сферах» (РСЦД) побудована таким чином, щоб шляхом попарних виборів отримати більш-менш об'єктивне уявлення про переваги тих чи інших для особистості цінностей та досягнень. Ці психологічні параметри презентують дві площини свідомості: усвідомлення провідних життєвих цінностей, особистісних смислів, віддалених життєвих цілей, і площиною того, що

є безпосередньо доступним, легкодосяжним. В залежності від характеру співвідношення між значимістю цінності та досягненнями в цій сфері виділяються три типи внутрішніх станів: «внутрішній конфлікт» (ВК) – коли значущість цінності перевищує досягнення, «внутрішній вакуум» (ВВ) – коли у житті має місце надмірна присутність того, до чого відсутній інтерес у особи, та «нейтральна зона» (НЗ) – що презентує відсутність протиріч та внутрішньої дисгармонії між бажаним та реально доступним. Збіг цінності та доступності ($-3 < Ц-Д < +3$; або $Ц=Д$) демонструє відсутність внутрішньої дисгармонії у відповідних сферах життя особистості. Це спокійний стан, коли значущі потреби повністю або частково задоволені, а цінності реалізовані (НЗ). Інтегральний показник методики РСЦД (індекс $R_{ц-д}$) демонструє розбіжності у сфері ціннісно-сміслових утворень особистості між тим, що *хочу*, і тим що *маю*, між *хочу* та *можу*. Вираховується індекс розходження цінність – доступність (Ц–Д) за формулою: $R_{ц-д} = \sum ВК + \sum ВВ + \sum НЗ$, що представляє собою суму розбіжностей між вищезазначеними станами (Субашкевич, 2015). Окрім того, методика дозволяє вирахувати та порівняти ієрархію цінностей, виявивши таким чином, ціннісні орієнтації досліджуваних.

Методика «Незавершені речення» відноситься до групи проєктивних вербальних методів, що дозволяють отримати діагностичний матеріал із більш глибоких пластів свідомості респондентів, виявити широкий спектр ставлень, установок, переконань особистості, не обмежених питаннями стандартизованих тестів. Нами був використаний варіант тесту егоцентричних асоціацій, оскільки незавершені речення в ньому стосувались ставлення особистості до минулого, майбутнього, поведінки у складних життєвих ситуаціях тощо, що відповідають структурі життєвих стратегій особистості. Наприклад, «Кілька років тому ...», «Найважливіше те, що ...», «Майбутнє...», «Справжня проблема в тому, що ...», «Прийде той день, коли ...», «Ніколи ...», «Навряд чи можливо, що ...», «Насправді...», «Років через дванадцять ...», «Якщо...», «До цієї пори», «У минулому ...» й інші.

У дослідженні брали участь студенти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Загальна вибірка склала 118 осіб віком від 20 до 25 років, серед яких 66 дівчат та 52 хлопців.

Результати та дискусії

Узагальнення існуючих теоретичних даних дозволило нам зробити висновок, що *стратегія життєдіяльності* є цілісною динамічною системою, яка визначена часовим простором минулого, теперішнього і майбутнього, включає суб'єктивну базу цінностей, смислів, переконань, ставлень особистості до себе, до світу, соціуму, згідно яких будуються та реалізуються цілі, плани, долаються протиріччя й перешкоди, оцінюються результати (Русенкевич, Зінченко, 2023). Вона передбачає здатність особистості усвідомлювати зовнішні та внутрішні протиріччя й перешкоди і, при необхідності, створювати особливі смисли, умови, засоби втілення бажаного. Нами було висунуте припущення, що стратегії життєдіяльності формуються під впливом узгодженості між цінностями особистості та досягненнями у цих сферах. Така узгодженість визначає як задоволеність людиною власним життєтворенням, так і динаміку самоактивності особистості у прагненні долати перешкоди на шляху досягнень бажаного.

У таблиці 1 показано ієрархію цінностей у хлопців та дівчат (табл.1), представлених кількісно у середніх значеннях.

Таблиця 1

Ціннісні орієнтації молоді у пізньому юнацькому віці

N=118

Перелік цінностей	Юнаки (n=52)		Дівчата (n=66)	
	сер. бал	ранг	сер. бал	ранг
1. Активне, діяльне життя	2,8	10	3,2	11
2. Здоров'я (фізичне і психічне)	8	2	7,2	3
3. Цікава робота	4,5	7	4,9	7
4. Краса природи і мистецтва	1,3	12	2,2	12
5. Любов	6,7	4	7,4	1
6. Матеріально-забезпечене життя	6,5	5	5,4	6
7. Наявність хороших і вірних друзів	6,2	6	5,6	4
8. Справедливість	4,1	9	3,8	10
9. Пізнання	4,4	8	5,5	5
10. Свобода як незалежність у вчинках і діях	7,4	3	4,8	8
11. Щасливе сімейне життя	8,4	1	7,3	2
12. Творчість	2,5	11	3,9	9

Отже, на перших трьох позиціях у хлопців знаходяться такі цінності, як «щасливе сімейне життя» (1), «здоров'я» (2) та «свобода як незалежність у вчинках та діях» (3). У дівчат у рейтингу цінностей лідирують «любов» (1), «щасливе сімейне життя» (2) та «здоров'я» (3). Те, що здоров'я, сім'я є значущими сферами життя молоді, що займають перші позиції у рейтингах ціннісних орієнтацій, підтверджено й іншими дослідженнями (Ручка, 2011; Кобильнік, Каткова, 2014; Дмитрук, Падалка & ін. 2016; «Молодь України», 2017).

Досить несподіваним, як на нашу думку, виявилась розбіжність між показниками рейтингу «щасливе сімейне життя» у юнаків та юнок, який для хлопців виявився кількісно більшим (8,4 б. та 7,3 б. відповідно) і зайняв перше місце в ієрархії. Водночас цінність любові у житті постала на першу позицію у дівчат (7,4 б.), а у хлопців її пріоритети на четвертій сходинці рейтингу (6,7 б.). Цей факт входить у протиріччя з існуючим гендерним стереотипом, що сім'я є більше важливою для жінок, ніж для чоловіків, яким достатньо романтичних стосунків у цьому віці, і вони не спішать створювати сім'ю. Можна було б зробити висновок, що така динаміка є гендерною ознакою європейської інтеграції, яка активно триває в Україні, і, так чи інакше, привносить свої культуральні соціодизайни, де сучасна молода жінка віддає багато часу та зусиль на кар'єрне зростання, відкладаючи початок створення сім'ї та народження дітей вже після 25 або й 30 років. Проте факт, що «цікава робота» (7) та «матеріально-забезпечене життя» (6) також не домінують у ієрархії цінностей юних українок, спростовує таку гіпотезу. Причиною таких переваг можуть бути зростання плюралізації сімейних відносин (так званих цивільних шлюбів і партнерських відносин), криза самої системи інституту сім'ї та батьківства (де попри декларування європейського вектору спрямованості реформ, сімейна політика в Україні залишається в руслі традиційної патріархальної моделі («Гендерна рівність та розвиток», 2016)), виклики повномасштабної війни, що триває в Україні, тощо. Уточнення таких припущень потребує продовження наших розвідок.

Суттєві розбіжності у ціннісних пріоритетах хлопців і дівчат виявлено у ставленні до свободи як незалежності у вчинках та діях: для юнаків ця цінність займає третє місце в рейтингу (7,4 б.), а у дівчат посіла лише восьму сходинку (4,8 б.). Відрізняються також позиції значущості пізнання, яке у дівчат знаходиться на п'ятому місці (5,5 б.), а у юнаків аж на восьмому (4,4 б.).

Той факт, що досліджувана вибірка складалась зі студентської молоді, зниження пізнавальної цінності як бажаної, тобто цінності-цілі, знову ж таки залишає питання причинності такої тенденції. Найменше відмінностей у орієнтирах хлопців та дівчат помічено за такими цінностями, як: «матеріально забезпечене життя» (6 та 5 місце у рейтингу і, відповідно, 6,5 б. та 5,4 б.), «цікава робота» (7 місце в обох вибірках, 4,5 б. та 4,9 б.), «справедливість» (9 та 10 позиція, 4,1 б. та 3,8 б.), «наявність хороших і вірних друзів» (4 та 6 позиції, 6,2 б. та 5,6 б.). До речі, окрім «справедливості», саме ці цінності мають проміжні, середні значення у рейтингу. Найменшими ціннісними перевагами представники обох статей наділяють такі показники, як «творчість» (11 та 9 позиції, 2,5 б. та 3,9 б.) та «краса природи і мистецтва» (12 місце у рейтингу в обох вибірках, 1,3 б. та 2,2 б. відповідно). Ці результати збігаються і з іншими даними, представленими, зокрема в роботі Л. Кобильнік та Т. Каткової (Кобильнік & Каткова, 2014).

Порівняння середніх показників та індекс розбіжностей (R) цінностей і доступності у юнаків і дівчат відтворено у таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняння цінностей та доступності у юнаків та дівчат

N=118

Список цінностей	Юнаки (n=52)			Дівчата (n=66)		
	Ц	Д	R _{юн.}	Ц	Д	R _{дівч.}
1. Активне, діяльне життя	2,8	6,6	-3,8	3,2	6,2	-3,0
2. Здоров'я (фізичне і психічне)	8,0	5,9	2,1	7,2	4,1	3,0
3. Цікава робота	4,5	3,8	0,7	4,9	4,7	0,2
4. Краса природи і мистецтва	1,3	5,9	-4,6	2,2	4,5	-2,3
5. Любов	6,7	5,1	1,6	7,3	3,8	3,5
6. Матеріально-забезпечене життя	6,5	4,9	1,9	5,4	3,9	1,5
7. Наявність хороших і вірних друзів	6,2	4,2	2	5,5	5,4	0,1
8. Справедливість	4,1	5,2	-1,1	3,8	5,6	-1,8
9. Пізнання	4,4	7,1	-2,7	5,4	7,4	-2,0
10. Свобода як незалежність у вчинках і діях	7,4	5,2	2,2	4,8	4,5	0,3
11. Щасливе сімейне життя	8,4	5,8	2,6	7,3	4,4	2,9
12. Творчість	2,5	5,5	-3,0	3,9	6,4	-2,5

Умовні позначення: Ц – середній показник цінностей; Д – середній показник доступності; R – індекс розбіжностей у вибірці юнаків (R_{юн.}) та дівчат R_{дівч.}

Аналіз середніх показників у двох вибірках засвідчив наявність внутрішнього вакууму у групі юнаків за такими цінностями, як «активне діяльне життя» (R=-3,8, достовірність відмінності p<0,01 за t-критерієм Ст'юдента) та «краса природи та мистецтва» (R=-4,6, достовірність відмінності p<0,01). У дівчат внутрішній вакуум (ВВ) виявлено у сфері

«активність та діяльне життя» ($R=-3,0$, достовірність відмінності $p<0,01$), а внутрішні конфлікти (ВК) мають місце у сфері «любов» ($R=3,5$, достовірність відмінності $p<0,01$), «здоров'я» ($R=3$, достовірність відмінності $p<0,01$), «щасливе сімейне життя» ($R=2,9$, достовірність відмінності $p<0,01$), тобто їх потреби та цінності у сфері любові, мати щасливе сімейне життя та здоров'я явно фрустровані, оскільки бажаність перевищує можливість доступності.

Відповідь на питання щодо зниження цінності пізнання (навчальної діяльності) як у юнаків, так і у дівчат, частково знаходимо у результатах його доступності: у обох вибірках воно перевищує цінність ($R=-2,7$ та $R=-2,0$ відповідно), наближаючись до зони ВВ, що може бути сигналом перенасиченості, можливо втоми і накопичення внутрішньої пустоти.

Позиція юнаків обирати у пріоритет «щасливе сімейне життя», залишаючи позаду такі властиві цьому віку цінності, як дружба, закоханість, прагнення досягти матеріального благополуччя (Грінцова, 2018), на нашу думку, може бути симптомом вікової кризи, що скоріше вказує на розгубленість та невизначеність, ніж на дійсно зміну пріоритетів. Це підтверджує і значуща розбіжність між бажаною свободою, незалежністю у вчинках і діях, та можливістю її досягти у групі юнаків.

Найбільш нейтральними зонами, зі збалансованим рівнем бажаного й доступного, для хлопців виявились цінності «цікава робота» ($R=0,7$) та «справедливість» ($R=-1,1$), а для дівчат «свобода та незалежність у вчинках та діях» ($R=0,3$), також «цікава робота» ($R=0,2$) та «наявність хороших і вірних друзів» ($R=0,1$). В цілому, судячи з індексу розбіжностей, що наближений до нуля, дівчата мають більше нейтральних зон, а отже і менше внутрішніх конфліктів, ніж юнаки.

Нажаль, варто відмітити, що ті цінності, що зайняли у рейтингу досліджуваних перші позиції («здоров'я», «щасливе сімейне життя», «любов», «свобода як незалежність»), не виявились достатньо доступними для студентів, тоді як ті, що, мали статус неважливих («активне, діяльне життя», «краса природи та мистецтва», «творчість»), навпаки, позначились легкодосяжними. І ця тенденція має місце і серед юнаків, і серед дівчат.

Оцінка розходжень між цінностями та досягненнями (вираховується за індексом $R_{ц-д}$) дозволила виділити рівні узгодженості у ціннісно-смысловій сфері досліджуваних пізнього юнацького віку та виявити відсоток тих респондентів, для кого існує проблема усвідомлення власних життєвих орієнтирів та спрямувань, що, безумовно, буде впливати на формування їх життєвих стратегій (таблиця 3).

Таблиця 3

Розподіл досліджуваних за рівнями узгодженості в системі ціннісних орієнтацій

Рівні узгодженості	Юнаки (n=52)		Дівчата (n=66)	
	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%
Високий	19	36,5	23	34,8
Середній	17	32,6	26	39,3
Низький	16	30,7	17	25,7

Цей показник є важливим в структурі життєвих стратегій особистості, оскільки демонструє характер внутрішнього благополуччя, душевного спокою, можливість самореалізації свого «Я». Виявилось, що серед юнаків високий рівень узгодженості ціннісної сфери мають 36,5% респондентів, а серед дівчат – 34,8%, тобто приблизно в однаковому

співвідношенні. Водночас низький рівень гармонії в цілях та досягненнях більше властивий юнакам, ніж юнкам (30,7% та 25,7% відповідно). Середній рівень узгодженості виявлено у 32,6% хлопців та у 39,3% дівчат.

Контент-аналіз методики «Незавершене речення» дозволив дещо поглибити уявлення про стан юнаків та юнок з різними рівнями узгодженості ціннісно-сміслової сфери і подивитись, чи впливає неузгодженість на ставлення студентів до свого майбутнього. Виявилось, що дійсно, студенти з високим рівнем неузгодженості дають більш песимістичні реакції на продовження запропонованих речень, ніж студенти із збалансованим рівнем цінностей та досягнень. Причому цей чинник однаково вплинув і на юнаків, і на дівчат при виборі вербальних реакцій на початок фраз у методиці. Наприклад, для цієї групи хлопців характерними є такі доповнення: «Майбутнє... наразі невідоме», «Умова для настання... покращення ще не настала», «Років так через дванадцять... невідомо що буде», «Чим довше... тим гірше», «Прийде такий день..., коли не знаю, що робити», «У складній ситуації... шукай допомогу» і тому подібні. Подібна тенденція має місце і у вибірці дівчат: «Майбутнє... десь за горами», «Майбутнє... незрозуміле», «Років через дванадцять... неясно як буде», «У складній ситуації... найлегше заплакати», «Насправді... все дуже важко», «Насправді... я втомилась», «Насправді... життя тяжке» тощо.

У досліджуваних хлопців зі збалансованим (тобто високим) рівнем узгодженості більше звучить віри та оптимізму щодо майбутнього: «У складній ситуації... ніколи не здавайся», «Незважаючи на те..., що ситуація складна, життя продовжується», «Насправді... все й не так погано», «Найкраще... попереду», «Прийде такий день..., коли ми переможемо» «У складній ситуації... – дій», «Майбутнє... попереду», «Років так через дванадцять ...буде щось нове», «Через рік... все буде набагато краще», «У складній ситуації... головне не здаватись» та подібні. Теж саме спостерігається і у дівчат: «У складній ситуації... головне не впадати в паніку», «Через рік ...буде більше можливостей», «Років так через дванадцять... я буду успішнішою ніж зараз і матиму щасливу сім'ю», «З недавнього часу... я розумію, що проживаю те життя про яке мріяла», «Років так через дванадцять... у мене буде «Порш»», «Найкраще... буде попереду» тощо.

Висновки

Отримані результати підтверджують наше передбачення, що існують певні, хоч і незначні, статеві відмінності у ціннісних орієнтирах українських хлопців та дівчат, які дещо змінюють гендерні стереотипи минулого та промальовують нові тенденції. Зокрема, вибір дівчатами романтичних стосунків у більшій пріоритетності над потребою мати щасливу сім'ю, і, водночас, низький рівень бажань мати цікаву роботу та матеріальне благополуччя говорить про тенденцію спрямовувати свою активність на себе, своє здоров'я, особисте життя. Несподіваною виявилась потреба хлопців у створенні сім'ї в більшій мірі, ніж задовольнятися просто романтичними стосунками. Почасти, це може бути відголоском сучасного воєнного стану в країні, коли мобілізаційний вік призову юнаків як раз припадає на час завершення цього вікового періоду.

Статевий аналіз отриманих результатів показав, що у майже ніж третини юнаків (30,7%) та у більше ніж чверті дівчат (25,7%) має місце низький рівень узгодженості між цінностями та доступностями, що проявляється у дисбалансі між «хочу» та «можу», або «хочу» і «є». Зсув балансу у бік «хочу» але «не можу» чи «не маю» формує внутрішньо-особистісний конфлікт, якщо баланс зміщується у протилежний бік – з'являється місце для відчуття порожнечі, зниження мотивації, самоактивності. Найбільше конфліктне

навантаженням для юнаків мають цінності «щасливе сімейне життя» та «здоров'я», а для юнок «любов», «щасливе сімейне життя» і також «здоров'я». Найнижче і хлопці, і дівчата оцінили сфери «творчість», «активне, діяльне життя» та «краса природи і мистецтва». І саме в них найбільше створюється місця для появи вакууму та спустошеності. Тобто, спостерігається тенденція, що те, що є бажаним, є одночасно малодоступним, а те, чого надлишок, те не є бажаним.

Неузгодженість між обраними цінностями та досягненнями в цій сфері життєдіяльності безвідносно до соціальної ролі юної особистості зумовлює складнощі у побудові життєвих стратегій, постає чинником зниження оптимізму щодо майбутнього, а тому потребує корекційного, формувального впливу. Виявлення особистісних детермінант неузгодженості в ціннісно-смысловій сфері юнаків та дівчат, має стати основою подальших розробок у обраній темі.

Література

1. Атаманчук, Н.М. (2017). *Практикум із загальної психології*. Полтава: Видавництво «Сімон».
2. Боришевський, М.Й. (2003). Ціннісні орієнтації в особистісному становленні сучасної молоді. *Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*, V(5), 34–42 .
3. *Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України*. (2016). Київ : Видавництво «Заповіт».
4. Грінцова, О.М. (2018). Психологія проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку (Дис. доктора психол. наук). Київ.
5. Дмитрук, Н., Падалка, Г., Кіреєв, С. & ін. (2016). *Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді*. Режим доступу: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Sociologichni_doslidzhennia/zvit-doslidjennya-2016.pdf
6. Долинська, Л.В., & Максимчук, Н.П. (2008). *Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя*. (Навчальний посібник для студентів ВНЗ). Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В.
7. Кобильнік, Л.М., & Каткова Т.А. (2014). Ціннісне самовизначення особистості в сучасному освітньому просторі. *Проблеми сучасної психології*, 24, 361–373.
8. Матяж, С.В. & Березяньська, А.О. (2013). Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Соціологія, 225(213), 27–30.
9. Мілютіна, К.Л. (2012). *Траєкторії життєвого шляху особистості в динамічному середовищі* (Монографія). Ніжин : ТОВ «Видавництво «АспектПоліграф».
10. *Молодь України – 2017*. (2017). Результати соціологічного дослідження. Тернопіль : ТОВ «Терно-граф».
11. Помиткіна, Л.В. (2014). Вікові особливості прийняття стратегічних життєвих рішень у пізній юності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки, 45(69), 145–151.
12. Романюк, Л. В. (2004). Психологічні чинники розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді. (Дис. канд. психол. наук). Київ.
13. Русенкевич, Я.І., Зінченко, А.В. (2023). Психологічні стратегії життєдіяльності особистості: теоретичний аналіз проблеми. *Журнал сучасної психології. Науковий журнал. Запорізький національний університет, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 3(30), 30–38. Видавничий дім «Гельветика»
14. Субашкевич, І. (2015). Модифікація методики О. Фанталової «Рівень співвідношення «цінності» і «доступності» в різних життєвих сферах». *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 4-5, 77–86. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2015_4-5_10 .
15. Титаренко, Т.М. (2007). Життєві завдання особистості як соціально-психологічний чинник моделювання майбутнього. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 6(19), 304–311.

16. Ямницький, О.В. (2013). Ціннісні орієнтації в життєдіяльності особистості. *Науковий вісник ПНПУ імені К.Д. Ушинського*, 7-8, 116–121.

References

1. Atamanchuk, N. M. (2017). *Praktykum iz zahalnoi psykholohii [Workshop on general psychology]*. Poltava: Vydavnytstvo «Simon».
2. Boryshevskiy, M.I. (2003). Tsinnisni oriientatsii v osobystisnomu stanovlenni suchasnoi molodi [Value orientations in the personal development of modern youth.] *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii. Zbirnik naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostyuka APN Ukrainy – Problems of general and pedagogical psychology. Collection of scientific works of the H.S. Kostyuk Institute of Psychology of the APN of Ukraine*, V(5), 34–42 [in Ukrainian].
3. *Henderna rivnist i rozvytok: pohliad u konteksti yevropeiskoi stratehii Ukrainy. [Gender equality and development: a view in the context of Ukraine's European strategy]*. (2016). Kyiv : Vydavnytstvo «Zapovit» [in Ukrainian].
4. Hrinova, O.M. (2018). Psykholohiia proektuvannia zhyttievoho shliakhu osobystisti yunatskoho viku [Psychology of designing the life path of a youthful personality]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Dmytruk, N., Padalka, H., Kireiev, S. & in. (2016). *Tsinnosti ukrainskoi molodi. Rezultaty reprezentatyvnoho sotsiologichnoho doslidzhennia stanovyshcha molodi. [Values of Ukrainian youth. Results of representative sociological study the situation of youth people]*. Retrieved from: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Sociologichni_doslidzhennia/zvit-doslidjennya-2016.pdf [in Ukrainian].
6. Dolynska, L.V., & Maksymchuk, N.P. (2008). *Psykholohiia tsinnisnykh oriientatsii maibutnoho vchytelia. [Psychology of value orientation of the future teacher]*. Kamianets-Podilskiy : FOP Sysyn O.V. [in Ukrainian].
7. Kobylnik, L.M., & Katkova T.A. (2014). Tsinnisne samovyznachennia osobystosti v suchasnomu osvithnomu prostori [Value self- determination of the individual in the modern educational space]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*, 24, 361–373 [in Ukrainian].
8. Matiazh, S.V. & Berezianska, A.O. (2013). Klasyfikatsiia tsinnosteï ta tsinnisnykh oriientatsii osobystosti. [Classification of values and value orientations of personality]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Seria: Sotsiologia – Scientific works of the Black Sea State University named after Peter Mohyla complex "Kyiv-Mohyla Academy". Series: Sociology*, 225(213), 27–30 [in Ukrainian].
9. Miliutina, K.L. (2012). *Traiektorii zhyttievoho shliakhu osobystosti v dynamichnomu seredovyshchi [The road of an individual's life path and in a dynamic environment]*. Nizhny : TOV «Vydavnytstvo «AspektPolihraf» [in Ukrainian].
10. Molod Ukrainy – 2017. (2017). *Rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia [The results of sociological research]*. Ternopil : TOV «Terno-hraf» [in Ukrainian].
11. Pomytkina, L.V. (2014). Vikovi osoblyvosti pryiniattia stratehichnykh zhyttievyykh rishen u piznii yunosti [Age – specific features of strategic life decision – making in late adolescence]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Seria 12. Psihologichni nayki – Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova. Series 12. Psychological Sciences*, 45(69), 145–151 [in Ukrainian].
12. Romaniuk, L.V. (2004). Psykholohichni chynnyky rozvytku tsinnisnykh oriientatsii studentskoi molodi [Psychological factors in the development of value orientations during student youth]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
13. Rysenkevych, Y.I., Zinchenko, A.V. (2023). Psykholohichni strategii zittiediyalnosti osobystosti : teoretychni analis problemy [Psychological strategies of life activity of a personality: theoretical analysis of the problem]. *Journal cychasnoi psykholohii. Naykovii journal. Zaporizhskii Nacionalnii Universitet, Instytut psykholohii imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukraine – Journal of modern psychology. Scientific journal. Zaporizhzhia National University. H.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 3(30), 30–38. Helvetica Publishing House [in Ukrainian].
14. Subashkevych, I. (2015). Modyfikatsiia metodyky O. Fantalovoi «Riven spivvidnoshennia «tsinnosti» i «dostupnosti» v riznykh zhyttievyykh sferakh» [The modification of O. Fantalova's methodology "The level of correlation between "value" and " affordability" in different life

- spheres"]. *Pedahohika i psykhohohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of professional education*, 4-5, 77–86. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2015_4-5_10 [in Ukrainian].
15. Tytarenko, T.M. (2007). Zhyttievi zavdannia osobystosti yak sotsialno-psykhohohichniy chynnyk modeliuvannia maibutnoho [Vital tasks of an individual as a socio-psychological factor in modelling the future]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykhohohii – Scientific studies in social and political psychology*, 6(19), 304–311 [in Ukrainian].
16. Yamnytskyi, O.V. (2013). Tsinnisni oriantatsii v zhyttiediialnosti osobystosti. [Value orientations in the life of a person.] *Naukovyi visnyk PNPУ imeni K.D. Ushynskoho – K.D. Ushynskiy Scientific Bulletin of the PNPУ*, 7-8, 116–121 [in Ukrainian].

VALUE ORIENTATIONS OF UKRAINIAN YOUTH IN THE STRUCTURE OF PSYCHOLOGICAL STRATEGIES OF LIFE:

A GENDER ANALYSIS

Anna Zinchenko

PhD in Psychology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Social Psychology
Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine
9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601
zinchenko_2006@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-5291-4088>

Yana Rycenkevich

Postgraduate Student at the Department of Social Psychology
Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine
9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601
allaayza69@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6940-5361>

Abstract

The article is focused on the analysis of value orientations of Ukrainian youth, which is a structural component of the psychological strategies of an individual's life. Life strategy is defined as a holistic, dynamic system that includes a time perspective, a subjective base of values, meanings, beliefs, attitudes of the individuals to themselves, to the world, society, according to which goals and plans are built and implemented, contradictions and obstacles are overcome, and results are evaluated. Senior adolescence is recognized as a sensitive stage for the formation of value orientations as stable elements of life perspective. The results. In the system of value orientations of student youth, the first three positions among boys are occupied by the values "happy family life", "health" and "freedom as independence in deeds and actions". For girls, "love", "happy family life" and "health" lead in the ranking of values. However, these particular needs and values turned out to be frustrating, as their desirability exceeds the possibility of accessibility for both boys and girls that causes internal conflicts. The opposite trend is observed in the group of values that took the last places in the rating: "active life", "beauty of nature and art", which are available, but not desirable spheres for representatives of both sexes. This tendency creates conditions for the emergence of an internal vacuum, emptiness, desolation. It was found that the students under study (regardless of gender) with a high level of inconsistency in the value-meaning sphere have a more pessimistic view of the future than those with a more balanced coherence between values and achievements. In general, value orientations in late adolescence still remain insufficiently formed, and this feature is somewhat more pronounced in boys than in girls. The development and implementation of psychological assistance strategies aimed at increasing the level of consistency of the chosen values with the individual's achievements in the relevant field is a promising area for further work. Also, the search for personal determinants of the imbalance in the value-meaning sphere of young men and women requires closer study.

Keywords: young people of late adolescence, psychological strategies of the individual's life activities, value orientations, values, accessibility, internal conflict, internal vacuum.

Подано 07.01.2024

Рекомендовано до друку 15.01.2024